

UOT 373.2

Humay Hüseyn qızı Cəbiyeva

Azərbaycan Respublikasının Təhsil İnstitutunun baş mütəxəssisi

AİLƏ ŞƏRAİTİNDƏ KİÇİKYAŞLI MƏKTƏBLİLƏRDƏ BİRGƏ FƏALİYYƏT BACARIQLARININ FORMALAŞDIRILMASI

Хумай Гусейн гызы Джабиева

старший специалист

Института Образования Азербайджанской Республики

ФОРМИРОВАНИЕ НАВЫКОВ СОВМЕСТНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ У ШКОЛЬНИКОВ МЛАДШЕГО ВОЗРАСТА В УСЛОВИЯХ СЕМЬИ

Humay Huseyn Jabiyeva

senior specialist at the Institute of Education of the Republic of Azerbaijan

FORMALIZATION OF SKILLS OF JOINT ACTIVITIES IN THE FAMILY IN PRIMARY CLASSES

Xülasə. Məqalədə müəllim-valideyn-şagird münasibətləri və ailədə birgə fəaliyyət zamanı formalaşan bacarıqlar haqqında məlumat verilmişdir. Şagirdlərə elm, təhsil və biliyin verilməsi müəllim-valideyn-şagird münasibətindən asılıdır. Valideynlərlə şagirdlərin birgə fəaliyyət göstərməsi üçün istirahət günlərində kitab oxumaq, teatrlara, kinoteatrlara ziyarət etmək, birgə inkişafə bağlı müxtəlif stolüstü oyunlar keçirmək, yaradıcı işlə məşğul olmaqla əlaqədar tövsiyələr verilmişdir.

Açar sözlər: *birgə fəaliyyət, valideyn, məktəb, şagird, təhsil, həyat, kollektiv, tərbiyə*

Резюме. В статье представлена информация об отношениях учитель-родитель-ученик и навыках, формируемых в процессе совместной деятельности в семье. Предоставление науки, образования и знаний учащимся зависит от отношений учитель-родитель-ученик. Для совместной работы родителей и учащихся были даны рекомендации по чтению книг, посещению театров и кинотеатров, игре в различные настольные игры, связанные с совместным развитием, занятия творчеством.

Ключевые слова: *совместная деятельность, родитель, школа, ученик, образование, жизнь, коллектив, воспитание*

Summary. The article provides information about teacher-parent-student relations and skills formed during joint activities in the family. The transfer of science, education and knowledge to students depends on the teacher-parent-student relationship. Recommendations were given for parents and students to work together, read books on weekends, visit theaters and cinemas, hold various board games related to joint development, and engage in creative work.

Key words: *joint activities, parent, school, student, education, life, collective, upbringing*

Uşaqlıq – insan həyatının ən mühüm dövrüdür, gələcək həyata hazırlıq deyil, əsl, parlaq, bənzərsiz, təkrarolunmaz həyatdır. Uşaqlığın necə keçməsi bugünkü şagirdin necə insan olacağından asılıdır.

Uşaq şəxsiyyətinin formalaşmasında ailənin rolu əvəzəilməzdir. Ailə bir-biri ilə qohumluq bağları olan insanların birliyidir. Ailə hər

kəsin həyatında böyük rol oynayır. Ailə üzvləri hər işdə bir-birlərinə kömək etməlidirlər.

İnsanın böyüyüb boya-başa çatdığı ailənin onun tərbiyəsində, əxlaqlı insan kimi yetişməsində rolu əvəzsizdir. Ailənin elə ən əsas funksiyası da gələcək üçün öz məsuliyyətini dərk edən, əxlaqi dəyərləri mənimsəyən insan yetişdirməkdir. Hər bir ata-ana övladına mükəmməl

tərbiyə verməyə, onu əxlaqlı insan kimi yetişdirməyə çalışmalıdır. Bunun üçün, ilk növbədə, onlar övladlarına nümunə olmalıdırlar. Ata-ana öz sevgisi, hörməti, şəfqəti, mərhəməti ilə övladlarına nümunə olmağa çalışmalıdır. (10)

Peyğəmbərimiz (SAV) buyurmuşdur:

“Heç bir ata övladına gözəl ədəb və tərbiyədən daha dəyərli və üstün bir sərvət qoymaz.”

Ailə uşağın həyatının ağıllı təşkilini təmin etmək, yaşlı nəsillərin həyat və əməyinin müsbət təcrübəsini mənimsəməyə kömək etmək, fəaliyyətin, vərdişlərin, münasibətlərin dəyərli fərdi təcrübəsini toplamaq məqsədi daşıyır.

Ailə tərbiyəsində valideynlərlə uşaqlar arasında münasibətlər şəxsi-emosional xarakter daşıyır. Ana və ata uşaqlarla xoş rəftar etməli, fiziki və psixoloji cəhətdən yaxşı inkişaf etmək üçün uşağa, hər şeydən əvvəl, sevgi, məhəbbət verməlidirlər.

Ailədə şagirdlərin üzərinə düşən öhdəlikləri, məsuliyyət və vəzifələri vardır. Şagirdlər evdə öhdəsinə düşən işləri görməlidirlər. Öz otağını təmizləməli, əşyaları səliqəyə salmalı, ev işlərində analarına kömək etməlidirlər. Bacı-qardaşlarına, valideynlərinə aid əşyaları qarışdırmamalıdır. Anaya, ataya, ailədə böyük yaşlılara itaət etməli, onların sözüne baxmalı, dediklərinə, nəsihətlərinə əməl etməlidirlər. Ailədə yaşca böyük uşaqlar kiçik uşaqları həmişə qorumalı, onların qayğısına qalmalıdırlar. Onlara qulluq etməkdə analarına kömək göstərməlidirlər.

Ailə ilə birlikdə sərf olunan vaxt birgə fəaliyyətdir. Birgə fəaliyyət nəticəsində uşaqları müxtəlif tərəflərdən daha yaxından tanımaq olur. Valideynlər təmkinlə, səbirlə övladlarına düzgün izah etməyi bacarmalıdır. Birgə fəaliyyət zamanı uşaqlarınızı daha yaxşı və müxtəlif tərəflərdən tanıyacaqsınız.

Valideynlər uşaqlarının tərbiyəsini, təlimini və inkişafını ümumtəhsil müəssisələrinin istifadəsinə buraxırlar. Onlar övladlarının uğurları ilə az maraqlanırlar. Onları birgə fəaliyyətə cəlb etmək isə praktiki olaraq mümkün deyildir. Uşağın tam inkişafı məhz birgə fəaliyyətdə baş verir. Kiçik yaş dövründə uşaqların ətrafında baş verənlər onlar üçün çox həssas bir dövrdür və bu onun sonrakı həyatında iz buraxır. Məhz bu dövrdə uşaqlara valideynlərin diqqəti xüsusilə lazımdır. Daha sonra bu dövrü geri qaytarmaq mümkün olmayacaqdır.

Hər bir uşağın öz inkişaf zonası var – valideynləri ilə birgə edə bildiklərini özləri sərbəst edə bilmirlər. Uşaqların bu bacarıqlarından istifadə edib onlara düzgün istiqamət verilməlidir. Bunun üçün birgə fəaliyyət göstərmək lazımdır. Birgə fəaliyyət zamanı əvvəlcə uşaq sadəcə baxacaq, sonra isə özü sərbəst öyrəndiklərini tətbiq edə biləcək. Əsas rol valideynin üzərində düşür.

Valideynlər təkcə övladının geyimi, qidası ilə maraqlanmamalı, həm də onlarla ünsiyyət qurmalı, düşünməyə sövq etməlidir. Birlikdə oynamaq, gəzmək, müxtəlif mövzularda danışmaq, hekayələr qurmaq, kitablar oxumaq və cizgi filmi izləmək olar. Kiçik yaşlı uşaqlar üçün ata-anasının nə etdikləri, nə danışdıqları maraqlıdır. Valideynlər övladları üçün faydalı olanları etməlidir. Uşaq nəyəsə cəhd edən zaman böyüklər tərəfindən tərif eşidəndə qürur, sevinc hissi keçirir. Ana birgə yaradıcılıq prosesində övladına kömək etməli və onu istiqamətləndirməlidir, o isə birgə fəaliyyət nəticəsində edilən işin mümkün olduğunu başa düşməlidir.

Beləliklə, uşaqla birgə işləmək üçün nə etmək lazımdır?

1. Kitab oxumaq. İstirahət günlərində uşağa yatmadan əvvəl və ya gün (axşam) ərzində kitab oxumaq olar. Belə dəqiqələrdə uşaqda idrak sahəsinin inkişafı ilə yanaşı, birbaşa əxlaqi keyfiyyətlərin formalaşması da baş verir. Ən əsası isə valideynlərlə belə bir vəhdətdə olarkən, uşaqda tez-tez öz sirləri və problemləri haqqında danışmaq arzusu yaranır.

2. Teatrlara, kinoteatrlara ziyarət. İlkin mərhələdə bu cür səfərlərin təşəbbüskarı valideynlərdir. Uşaqlar gedəcəkləri yeri və mövzunu özləri seçirlər. Bu, valideynlərin uşaqla fəaliyyətidir. Bunu həyata keçirməklə böyüklər öz uşaqlarına daha yaxın olur və bu ailə münasibətlərinin möhkəmlənməsinə kömək edir.

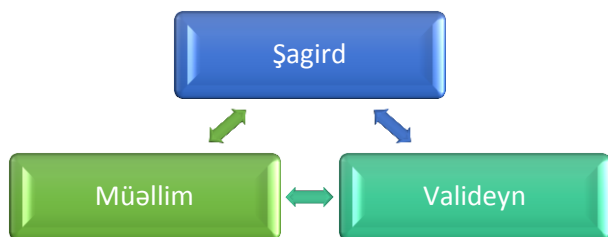
3. Birgə inkişaf, uşaq-valideyn oyunu. Hər cür stolüstü oyunlar: domino, söz-məntiqi və s. uşaqların və valideynlərin birgə fəaliyyətini artırır. Oyun uşaq üçün ən xoş fəaliyyətdir, onun daxilində o inkişaf edir və tərbiyə olunur.

4. Birgə uşaq-valideyn yaradıcılığı. Uşaqların və valideynlərin birgə yaradıcılığı evdə bir çox müsbət emosiyalar və isti atmosfer yaradır. Yaradıcılıq prosesi uşağın hərtərəfli inkişafını stimullaşdırır. Motor bacarıqları təkmilləşdirilir, təxəyyül formalaşır, yaradıcılıq potensialı artır.

Valideynlər, adətən ya bütün gününü işdə keçirir, ya da digər işlərlə məşğul olurlar. Birgə yaradıcılıq zamanı isə valideynin övladına qarşı diqqəti artır. Valideynlər evdə övladlarının yaradıcılığını sərgiləmək üçün bir guşə yarada bilər. Bu, uşaqlarda özlərini daha əhəmiyyətli hiss etməyə imkan verəcəkdir.

Həyatda ən çox bizə vacib olanı unuduruq. Dəyər verdiyimiz insanlara kifayət qədər vaxt ayırmırıq. Onlarla az vaxt keçiririk. Sonra isə özümüzlə “Niyə biz belə fərqliyik?”, “Niyə bir-birimizi anlamırıq?” suallarını veririk. Ona görə də valideynlər övladlarını hər zaman diqqət mərkəzində saxlamalı, onların qayğısına qalmalıdır.

Ailə – uşağın ilk kollektividir, burada gələcək şəxsiyyətin əsası qoyulur. Uşaq təhsil müəssisəsinə daxil olduğu andan “pedaqoji üçbucaq” (müəllim-valideyn-şagird) formalaşır. Müəllimlər, şagirdlər və valideynlər arasında əlaqələr uşaqların tərbiyəsi və inkişafında əldə olunan nailiyyətlərdən asılıdır. Valideyn təlim-tərbiyə prosesinin fəal iştirakçısı olmalıdır.

Uşağın həyatı iki mühüm sahədən ibarətdir: məktəb və ailə, hansılar ki, dəyişikliyə məruz qalır və inkişaf edirlər. Buna görə də müəllim və valideynlər daim birgə fəaliyyət göstərməlidirlər. Valideynin müəllimlə əlaqəsinin olmaması uşağın təlim-tərbiyəsinə zərər verir. Müəllim valideynləri təhsilə cəlb etməlidir. Şagirdlər vaxtlarının xeyli hissəsini məktəbdə keçirirlər. Valideynlər uşaqlarının təlim-tərbiyəsi, kollektiv münasibətlərdə vəziyyətini, həmyaşdları ilə əlaqələrini bilməlidirlər. O, məktəb həyatının iştirakçısı, uşağın həyatında əsas hadisələrin şahidi olmalıdır. Buna görə də müəllim daim valideynlə əlaqə saxlamalıdır. Valideynlərin və şagirdlərin birgə fəaliyyəti təhsilə marağı artırır, şagirdlərin motivasiyasını, ailədə münasibətlərini inkişaf etdirir. Valideynlər bilməlidir ki, uşaq kollektivinin fəaliyyəti nə qədər maraqlı və müxtəlif olarsa, onların uşaqlarının sosial

inkişafı daha da inkişaf edər. Onlar təhsil prosesinin, sinif işinin təşkilində iştirak edərək, öz övladlarının və bütövlükdə şagird kollektivinin inkişafına kömək edirlər.

Dərslük komplektində həyat bilgisi fənni vasitəsilə ailədə birgə bacarıqların formalaşdırılması ilə bağlı mövzular yer almışdır. Şagirdlərə ailədəki vəzifələrinin öhdəsinə düşən işlərin nədən ibarət olduğu haqqında məlumat verilmiş, müəllim – valideyn – şagird əlaqələrinin uşaqların tərbiyəsi və inkişafındakı rolundan bəhs edilmişdir.

I-IV siniflər üzrə “Fərd və cəmiyyət” məzmun xəttində birgə fəaliyyət ilə bağlı standartlar verilmişdir.

I sinif

2.1. İnsanı sosial varlıq kimi dərk etdiyini nümayiş etdirir.

2.1.2. Birgə fəaliyyətin faydasını nümunələr əsasında izah edir.

II sinif

2.1. İnsanı sosial varlıq kimi dərk etdiyini nümayiş etdirir.

2.1.2. Özünün və yoldaşlarının kollektiv daxilindəki fəaliyyətinə münasibət bildirir.

III sinif

2.1. İnsanı sosial varlıq kimi dərk etdiyini nümayiş etdirir.

2.1.2. “Cəmiyyət” anlayışı haqqında təsəvvürlərini ifadə edir.

IV sinif

2.1. İnsanı sosial varlıq kimi dərk etdiyini nümayiş etdirir.

2.1.2. İnsanı sosial varlıq kimi səciyyələndirən cəhətlər barədə kiçik təqdimat hazırlayır.

Həyat bilgisi I-IV sinif dərslərində də birgə fəaliyyət ilə bağlı mövzular yer almışdır. Bunlar aşağıdakılardır: I sinifdə “Kollektiv”, II sinifdə “Kollektiv”, III sinifdə “İnsan və cəmiyyət”, IV sinifdə “Vətəndaşlıq”, “Məsuliyyət hissi”.

Birgə fəaliyyəti zamanı şagirdlərdə aşağıdakı bacarıqlar formalaşdırılır:

- birgə işləmək;
- əməkdaşlıq etmək;
- digərlərinin fikrinə hörmətlə yanaşmaq;
- hər kəsə öz fikrini söyləməyə imkan yaratmaq, təmkinli olmaq;
- fikrini sübut etməyi bacarmaq;
- sirr saxlamağı bacarmaq, heç kəsin sirrini başqasına danışmamaq;

• hər zaman güləruz olmağa çalışmaq, ən çətin vəziyyətdə belə insanların üzünə gülümsəməyi bacarmaq;

• çətinlik yarananda yardım etmək, zəif şagirdlərə daha çox diqqət yetirməkdir.

Problemin aktuallığı. Ailədə valideynlərin şagirdlərlə birgə fəaliyyəti əhəmiyyətli olduğu üçün bu sahəyə həsr edilmiş bütün tədqiqat və elmi araşdırmalar xüsusi aktuallıq kəsb edir.

Problemin elmi əhəmiyyəti. Bu məqalədə ailədə birgə fəaliyyət zamanı formalaşan bacarıqlardan, müəllim-valideyn-şagird münasibətlərinin uşaqların tərbiyəsi və inkişafındakı rolundan bəhs edilmişdir.

Praktik əhəmiyyəti. Məqalə müəllimlər, gənc tədqiqatçılar, doktorant və dissertantlar, magistrantlar üçün faydalı olacaqdır. Məqalədən uşaqların tərbiyə və təlimi ilə məşğul olan hər kəs və valideynlər faydalana bilərlər.

Ədəbiyyat:

1. Cabbarlı, N. Həyat bilgisi -1. / N. Cabbarlı, G Soltanova. -Bakı: Şərq-Qərb, -2020.
2. Cabbarlı, N. Həyat bilgisi -2. / N. Cabbarlı H. Abbasova, S. Məmmədova. -Bakı: Şərq-Qərb, -2021.
3. Mehdiyeva, G. Həyat bilgisi - 3. / G. Mehdiyeva. -Bakı: Aspoliqraf, -2018.
4. Mehdiyeva, G. Həyat bilgisi - 4. / G. Mehdiyeva. -Bakı: Aspoliqraf, -2019.
5. Ümumtəhsil məktəblərinin I-IV sinifləri üçün fənn kurikulumları. -Bakı: Təhsil, -2008.
6. Ümumi təhsilin fənn standartları (I-XI siniflər). -Bakı: Mütərcim, -2012.
7. <https://ustschool.edusite.ru/p46aa1/p12aa1.html>
8. <https://nsportal.ru/blog/detskii-sad/all/2016/10/10/otdyh-s-detmi>
9. <https://womo.ua/bonusyi-sovmestnoy-deyatelnosti-s-rebenkom-i-kak-ee-organizovat/>
10. <http://www.himayadar.org/ail---xlaq--n-dir-.html>

E-mail: chh228@hotmail.com

Rəyçilər: *ped.ü.fəls.dok., dos. B.O. İbadova,*
ped.ü.fəls.dok. L.A. Məmmədli

Redaksiyaya daxil olub: 28.11.2022.